
Original català perdut de la Celestina

Autor:

Data de publicació: 05-07-2014

En Jordi Bilbeny defensa que La Celestina, obra pertanyent a les lletres castellanes, fou escrita originalment per un autor valencià desconegut i en llengua catalana, i que l'obra que avui coneixem seria la traducció al castellà feta per la censura de l'època,[1] que féu desaparèixer l'original català. S'oposa així a la teoria acceptada per la historiografia actual que atribueix al batxiller Fernando de Rojas la quasi totalitat de l'autoria, i segueix la línia de les seves tesis de la catalanitat del Quixot i del Lazarillo de Tormes. La tesi es fonamenta tant en anteriors estudis acadèmics com en estudis d'aficionats sense reconeixement acadèmic.

En Jordi Bilbeny defensa que La Celestina, obra pertanyent a les lletres castellanes, fou escrita originalment per un autor valencià desconegut i en llengua catalana, i que l'obra que avui coneixem seria la traducció al castellà feta per la censura de l'època,[1] que féu desaparèixer l'original català. S'oposa així a la teoria acceptada per la historiografia actual que atribueix al batxiller Fernando de Rojas la quasi totalitat de l'autoria, i segueix la línia de les seves tesis de la catalanitat del Quixot i del Lazarillo de Tormes. La tesi es fonamenta tant en anteriors estudis acadèmics com en estudis d'aficionats sense reconeixement acadèmic.

Presentació de la tesi al públic

El dissabte 29 de novembre del 2008, va tenir lloc la conferència d'en Jordi Bilbeny L'original perdut de la Celestina, organitzat pel Centre d'Estudis Josep Baralt d'Arenys de Mar en col.laboració amb la Fundació Nova Història. En Bilbeny va donar a conèixer el seu parer i el de molts entesos, que coincideixen en el fet que hi va haver una edició, avui dia desapareguda, anterior a l'edició castellana de Burgos del 1499, l'autor de la qual no va ser Fernando de Rojas. Recordem que en aquesta suposada primera edició del 1499, on no hi ha el nom de l'autor, hi diu literalment: 'nuevamente revista y enmendada con la adición de los argumentos de cada un auto en principio'. De manera que no pot ser l'edició prínceps. Tot i havent quedat provat aquest fet, alguns erudits volen que l'edició prínceps sigui la de Toledo del 1500, tan sols pel fet que hi apareix com autor el bachiller Fernando de Rojas a l'acròstic dels versos inicials: el bachiller fernando de royas acabo la comedia de calysto y melybea y fue nascido en la puebla de montalvan. També creuen que la data del 1499 és errònia. En contra dels qui diuen que l'edició prínceps és la de Toledo de 1500), tenim els següents arguments:

Els versos acròstics (encara que molt enginyosos) no poden provar per si sols que l'edició de Toledo del 1500 és l'edició prínceps. Li volen donar el valor d'acta notarial: Copio una obra afegint-hi uns versos acròstics; prova això que en sóc l'autor?

Si, tal com diuen, l'edició de Burgos del 1499 és posterior a la de Toledo del 1500, hauria de contenir (com presumeix a la portada), alguna cosa afegida a la versió de Rojas, i és just al contrari, ja que té, com a mínim, menys versos.

La frase 'Fernando de royas acabó la comedia', és probatòria per si sola, ja que pot molt bé significar que hi havia un treball previ i que Rojas el va acabar.

Per la qual cosa, tant si la més antiga coneguda és la de Burgos, com si és la de Toledo, ha d'existir una edició prínceps, o bé anterior al 1499 o bé anterior al 1500. Amb tota seguretat abans del 1492 perquè esmenta la futura conquesta de Granada. En el decurs de l'acte en Bilbeny va presentar dos documents dels segles XVII i XVIII que proven que l'autor era aragonès (de la Corona d'Aragó) i que per algun motiu el van encobrir o esborrar. Al llibre 'La agudeza y Arte de Ingenio' de Lorenzo Gracián (de 1669 i 1757) hi diu textualment: 'y el encubierto Aragonès en su ingeniosísima tragicomedia de Calixto y Melibea'

Antecedents de la tesi i altres investigadors

Versió del text de Vives en què s'ha traduït "nostra lingua" per "en nuestro vulgar castellano".

Tot i que el principal difusor de la tesi és en Bilbeny, no existeix obra bibliogràfica pròpia d'en Bilbeny en què desenvolupi aquesta tesi, exposada en conferències esporàdiques.[2][3] Altres autors què han defensat aquesta tesi són:

José Guillermo García Valdecasas, Doctor en Dret per la Universitat de Bolonya i actual rector de la mateixa, és qui, al llibre *La ocultación de la Celestina* (2000),[4] defensà per primer cop que tant l'autoria de l'obra com l'escenari de l'acció s'han de buscar a la Corona d'Aragó, i més precisament a València,[5] del segle XV. Seguint les traces[6] d'aquells elements relacionats amb la vida jurídica, les institucions i les lleis,[5] arribava a la conclusió que els fets narrats a l'obra ocorren a València[5] i que els tres "cimentorios" (de jueus, cristians i moros) on anava a robar la Celestina no podien existir ni a Salamanca, ni a Toledo, ni a Sevilla, ja que Castella havia proscrit l'estada de musulmans en els seus dominis, mentre que, per exemple, a València era normal trobar-n'hi durant tot el segle XV. Mentre que García Valdecasas dubta entre València i Saragossa com a la ubicació original de la novel·la, en Bilbeny es decanta per València.

Alejandro Sendra, que no pertany al món acadèmic, afirma que la llengua original del text era el català: va fer un recull exhaustiu de mots del text de l'obra que considera "catalanismes". El fet que originalment hagués estat escrita en català explicaria un gran nombre de presumptes catalanades i catalanismes que hi apareixen i "errors de traducció".[7] Ell mateix, resseguint la referència de l'eclipsi de sol que s'esmenta a l'obra,[8] apunta que la localització de l'obra hauria de ser a la ciutat de València.

L'editor Josep Maria Orteu, al pròleg del llibre *La vida de Llàtzer de Tormos* (2007),[9] ha assenyalat dues còpies d'un llibre[10] d'en Joan Lluís Vives (edicions de 1531 i 1785), on Vives diu explícitament que l'autor de *La Celestina* la va escriure en la "nostra llengua": "In quo sapientior fuit qui nostra lingua scripsit Celestinam tragicomædiam" (vegeu thumbs). La llengua d'en Vives (la família del qual fou perseguida per la Inquisició) seria, segons l'Orteu, únicament el català, i quan no va poder escriure en aquesta llengua, abans de fer-ho en la castellana optaria per escriure en llatí, també segons l'Orteu. A l'edició en castellà de 1948 d'aquestes mateixes obres[11] de Joan Lluís Vives, es traduí "nostra lingua" per "vulgar castellano".

Arguments de García-Valdecasas dient que va ser escrita a la corona d'Aragó

El parlar de la Celestina, amb molts sufix amb -ico, i altres trets, són de la corona d'Aragó (283).

L'esment de Sant Jordi (Celestina, acte IV) no és típic de Castella, sinó de la corona d'Aragó (284).

L'esment del "vi de Monviedro" (Sagunt) exclou a Castella, on el tràfec de vins estava prohibit per la llei (285).

El fet que la Celestina i la Claudina visitessin cementiris cristians, moros i jueus també porta cap a la corona d'Aragó, on hi havia molts musulmans (281).

La Celestina diu "no vull posar taxa, ja que el rei no la posa" (IX, 211). No hi havia rei a Castella, que tenia reina, de rei n'hi havia a la corona d'Aragó (287).

La Celestina, quan va cap a la seva primera entrevista amb Melibea, esmenta als "rogadores" (els que intercedeixen pel reu), que és una institució de la corona d'Aragó (287).

El càstig per bruixeria (imposat a la Claudina) porta cap a la inquisició papal, vigent a la corona d'Aragó i no a Castella, que era molt més benigna que la dels Reis Catòlics, fundada el 1480 (276).

La ràpida execució dels criats ens porta a la corona d'Aragó, on era possible si el delictes era flagrant (290). El Dret castellà hauria tingut en compte la curta edat de Pármeno (292).

A la pregunta de Calisto "Qué justicia lo hizo?" (XII, 267) trobem justícia com a sinònim de "juez", de passar a Castella

hauria emprat "juez" que és el terme comú castellà (292).

Baltasar Gracián, en la seva obra "Agudeza y arte de ingenio" diu: "El encubierto aragonés en su ingeniosísima Tragicomedia de Calisto y Melibea..." Gracián diu clarament que era aragonés i que s'amagava (299).

Altres argumentacions de la tesi

Context polític i social

Al començament del segle XV hi va haver un canvi de dinastia als Països Catalans. De tenir uns reis respectuosos amb les lleis i la manera de fer dels catalans van passar als Trastàmara, gens respectuosos, absolutistes i no pactistes. El primer d'ells, Ferran I d'Aragó, i la seva família robava a les botigues, va fugir de sobte una nit de Barcelona i després de fer-se pujar a Montserrat en llitera, per pregar a la Moreneta, morí l'endemà a Igualada. El seu fill Alfons el Magnànim no va ni voler viure a Barcelona, va deixar la seva dona de virreina i es va establir a Nàpols. El va succeir el seu germà Joan II, a qui la Generalitat va declarar la guerra. Posteriorment, Ferran el Catòlic va patir un atemptat en què li van clavar un ganivet al coll i va passar dies entre la vida i la mort. Va sobreviure i llavors va portar a la Corona d'Aragó la Inquisició castellana, una eina de repressió que controlava qualsevol cosa que no li agradés, fins i tot allò català. Per exemple Ferran el Catòlic va treure tots els monjos de Montserrat i hi va portar els de Valladolid, que s'hi van quedar fins a la revolta dels segadors. La Inquisició va seguir fent aquesta feina al llarg dels segles XV i XVI, com quan ja a l'època de Felip II va posar tots els diputats de la Generalitat a la presó.[5]

Al segle XVI, a Castella, la gent del poble no sabia llegir ni escriure, no hi havia burgesia i els senyors feudals, a causa de l'honra, tenien prohibit treballar. Als Països Catalans tothom parlava català al carrer, a la Universitat i a les Corts. La correspondència s'escrivia en català, els notaris i els llibres de justícia i les lleis també s'escriuen sempre en català. En canvi, la literatura impresa d'aquesta època que es conserva actualment és en castellà. L'excepció és el Tirant lo Blanc, editat a Barcelona en català i signat per Joanot Martorell, que onze anys més tard es va editar a València en castellà i com a anònim. L'original en català es va perdre i no va ser trobat fins que el trobà Marià Aguiló al segle XIX. També es van traduir i plagiar llibres pràctics o de no ficció, traient el nom de l'autor o castellanitzant-lo, com és el cas del Llibre del Coch, que passa de ser de Robert a Ruperto de Nola. Si s'hagués perdut l'original català, actualment hom pensaria que l'original és anònim i en castellà.[5]

Discrepàncies sobre l'edició prínceps

Una part dels estudiosos (com Menéndez Pidal, Julio Cejador, el mateix García Valdecasas o Víctor de Lama) coincideixen en què hi va haver una edició, avui dia desapareguda, anterior a l'edició castellana de Burgos de 1499, l'autor de la qual no era Fernando de Rojas. A aquesta acceptada primera edició de 1499 (que apareix com a anònima) hi diu literalment "nuevamente revista y enmendada con la adición de los argumentos de cada un auto en principio". Per a altres, però, l'edició prínceps és la de Toledo del 1500, perquè hi apareix com a autor el batxiller Fernando de Rojas en l'acròstic als versos inicials: "el bachiller fernando de royas acabo la comedia de calysto y melybea y fve nascido en la puebla de montalvan", argumentant que la data de 1499 és errònia.

En contra de la teoria que l'edició prínceps és la de Toledo de 1500, hi ha els següents arguments:

Els versos acròstics no poden provar per si sols que l'edició de Toledo del 1500 és l'edició prínceps.

Si l'edició de Burgos 1499 és posterior a la de Toledo de 1500, hauria de contenir (segons suggereix la coberta), alguna cosa afegida a la versió de Rojas, i és just al contrari, ja que té molt menys contingut.

La frase "Fernando de royas acabó la comedia", pot ser probatòria per si sola que ell no n'era l'autor original, sinó que hi havia un treball previ que Rojas va enllestir.

La conclusió d'en Bilbeny és que ha d'existir una edició prínceps o bé anterior al 1499 o bé anterior al 1500, que seria l'original catalana perduda.

Documents que recolzen la tesi

Passatge de l'Agudeza y arte de ingenio en què s'indica que l'autor de la Celestina era "aragonés".

García Valdecasas presentà dos documents dels segles XVII i XVIII en què es diu que l'autor era "aragonès" i que per algun motiu era "encobert" (vegeu thumbs). Als llibres *La agudeza y Arte de Ingenio*[12] de Baltasar Gracián (de 1669 i 1757) hi diu textualment "y el encubierto Aragonès en su ingeniosísima tragicomedia de Calixto y Melibea". Per en Bilbeny, el terme "aragonès" denomina un membre de la Corona d'Aragó, ja que afirma que hi havia una tradició d'anomenar-ne així els súbdits.

També afirma en Bilbeny que en un plànol de la ciutat de València del segle XVII (vegeu-lo més amunt) s'hi poden identificar referències topogràfiques de la ciutat (el riu, les blanqueries, l'església de la Magdalena [nº18], la parròquia de Sant Miquel [nº13]...) esmentades a la novel·la, allà on es desenvolupa l'acció: "...una gran ciutat, al costat d'un riu, que té drassanes, i unes naus que es poden veure fàcilment des de la torre de la casa de Melibea". L'obra diu textualment: Subamos, señor, al açotea alta, porque desde allí goze de la deleytosa vista de los navíos. Una escena que no concorda en absolut ni amb Salamanca, ni amb Toledo ni amb Sevilla, segons assegurin alguns entesos. Algun erudit, però, diu que la versió prínceps va ser feta en prosa i situada a una ciutat imaginària, una mena de barreja de Salamanca i Toledo, i en la versió posterior, Rojas, en situar-la a Sevilla, hi afegí l'esment incoherent als "navíos".

Per últim, una edició anglesa de *La Celestina* del XVIII esmentaria València com la ciutat on viuen els protagonistes, segons en Bilbeny

Tesi de Sagunt de Manuel Civera

L'historiador valencià Manuel Civera, sosté que "la història que es narra a 'La Celestina' té lloc a Sagunt (València) i que l'autoria de l'obra és de l'escriptor i cavaller valencià Joan Martorell, el mateix que va escriure l'obra de cavalleries 'Tirant lo Blanc'. Civera recalca que hi ha nombrosos petits aspectes de l'obra que vinculen la trama amb el poble valencià i no amb la capital salmantina.

"Sempre s'ha relacionat que gran part de l'autoria de l'obra és de Fernando de Rojas, però en realitat ell va fer una traducció d'un original en català que no estava acabat", sentència Civera, qui remata dient que l'única relació entre la coneguda tragicomèdia i la capital salmantina és que Fernando de Rojas va estudiar a la Universitat de Salamanca. L'estudiós valencià ha afegit que l'hort de Calixto i Melibea Salamanca no té cap relació amb la clàssica obra de la literatura espanyola. "L'hort on va succeir tot està a Sagunt, no a Salamanca", ha sentenciat.

Aquesta teoria de Civera es fonamenta en que a Sagunt en 1427 es va produir un fet real que va inspirar la història. Es tracta de l'únic procés criminal d'època medieval que es conserva complet del Regne de València. Llavors, es va processar a la jove saguntina Úrsola Vilarroya, al seu amant, Joan Argent, i altres persones relacionades amb ells per l'intent d'assassinat del marit de Úrsola.

Oposició

Una part del món universitari ha pronunciat crítiques a les tesis de Bilbeny en general. Hi ha una crítica del doctor José Antonio Bernaldo de Quirós Mateo sobre l'obra *La ocultación de la Celestina* de García Valdecasas.[13]

Vegeu també

Els dotze d'Anglaterra

Referències

Segons defensa el mateix Bilbeny en diverses obres. Vegeu aquesta tesi del Bilbeny a Jordi Bilbeny Vilaweb,Xavier Mir

Entrevista a en Bilbeny Diari de Prada

La adulteración de La Celestina : J Guillermo García Valdecasas : Madrid : Editorial Castalia, ©2000 : ISBN 847039875X

La literatura catalana al segle XVI i XVII, basat en entrevistes a Jordi Bilbeny, d'Eugènia Carrasco, Història de Catalunya, publicació dDONA, pàgs. 74-75, abril-maig 2011, dipòsit legal B-4987-2006 (català)

La adulteración de La Celestina : J Guillermo García Valdecasas : Madrid : Editorial Castalia, ©2000 : ISBN

La vida de Llàtzer de Tormos, Anònim, Trad. Antoni Bulbena i Tusell, estudi preliminar de Jordi Bilbeny, edició a cura de Josep Maria Orteu, Llibres de l'Índex, Barcelona, 2007. (ISBN 978-84-96563-51-3)

Joannis Lodovici Vivis Valentini de disciplinis libri XX. : Excvdebat Antverpiae Michael Hillenius in Rapo, 1531; [T. I] de corruptis artibus liber primus [-septimus]. [T. II] de tradendis disciplina sev de institvione Christiana liber primvs. [T. III] De prima philosophia siue de intimo naturae opificio liber primus [-octavus](Juan Luis Vives : Amberes : Michael Hillenius, 1531)

Juan Luis Vives Obras completas : primera translación castellana íntegra y directa : Juan Luis Vives - Lorenzo Riber : Madrid : M. Aguilar, 1947. OCLC: 234096159

La agudeza y arte de ingenio. Oraculo manual y arte de prudencia. El comulgatorio de varias meditaciones de la sagrada comunión. Baltasar Gracián, Amberes, Verdussen, 1669.

Comentarios a la hipótesis de García-Valdecasas sobre la gestación de La Celestina (en castellà)

Manel Capdevila

Doncs bé, sembla que aquesta relació no és tal per l'historiador valencià Manuel Civera, que sosté que "la història que es narra a 'La Celestina' té lloc a Sagunt (València) i que l'autoria de l'obra és de l'escriptor i cavaller valencià Joan Martorell, el mateix que va escriure l'obra de cavalleries 'Tirant lo Blanc'".

Aquestes conclusions d'Civera seran publicades pròximament, segons ha explicat el mateix autor a aquest diari, mentre que ha recalcat que hi ha nombrosos petits aspectes de l'obra que vinculen la trama amb el poble valencià i no amb la capital salmantina.

"Sempre s'ha relacionat que gran part de l'autoria de l'obra és de Fernando de Rojas, però en realitat ell va fer una traducció d'un original en català que no estava acabat", sentència Civera, qui remata dient que l'única relació entre la coneguda tragicomèdia i la capital salmantina és que Fernando de Rojas va estudiar a la Universitat de Salamanca. L'estudiós valencià ha afegit que l'hort de Calixto i Melibea Salamanca no té cap relació amb la clàssica obra de la literatura espanyola. "L'hort on va succeir tot està a Sagunt, no a Salamanca", ha sentenciat.

Aquesta teoria de Civera es fonamenta en que a Sagunt en 1427 es va produir un fet real que va inspirar la història. Es tracta de l'únic procés criminal d'època medieval que es conserva complet del Regne de València. Llavors, es va processar a la jove saguntina Úrsola Vilarroya, al seu amant, Joan Argent, i altres persones relacionades amb ells per l'intent d'assassinat del marit de Úrsola.